

національної академії педагогічних наук України; редкол. В. О. Огнев'юк [и др.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - №20. - С. 68-73

9. Кочерга О. В., Шорохова В.В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів із порушенням психофізичного розвитку <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12324/> (дата звернення 05.08.2021)

10. Черпак Ю.В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть XIX ст. – 1917 р.). – К., Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, 2018. – 23с.

11. Чиксентмихай М. Поток: психологія оптимального переживання / Михай Чиксентмихай. – М.: Альпіна нонфікшн, 2011. – 461с.

Кропочева Н. М.,

науковий співробітник

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
veritas59@i.ua

ХРОНОЛОГІЧНО-ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ В ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ, СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Проведено бібліометричний аналіз інформаційного потоку дисертацій, в яких відображено дослідження проблеми обдарованості в галузі дошкільної, середньої та вищої освіти, захищених упродовж 1991–2021 рр.; розглянуто загальну динаміку досліджуваних дисертацій за тематичними, хронологічними характеристиками (за матеріалами бібліометричного дослідження «Дисертації з питань освіти (1991–2021 рр.)»).

Ключові слова: дисертаційна робота, обдарованість, заклади вищої педагогічної освіти, інституційний репозитарій, наукова бібліотека.

Annotation. A bibliometric analysis of the information flow of dissertations, which reflects the study of the problem of talent in the field of preschool, secondary and higher education, defended during 1991–2021; the general dynamics of researched dissertations on thematic, chronological characteristics is considered. The results of the quantitative analysis of the researched information resources in the institutions of higher pedagogical education of the Ministry of Education and Science of Ukraine are given.

Key words: dissertation work, talent, institutions of higher pedagogical education, institutional repository, scientific library.

Постановка проблеми. Звертаючись до проблематики дисертаційних праць, яка в останні десятиліття стає об'єктом та предметом наукових розвідок, студій, монографічних та дисертаційних робіт, слід досить зважено та водночас системно підійти до досліджень названого вище виду наукової продукції з позицій бібліометричного підходу, фіксуючи увагу на хронологічному та тематичному діапазоні, що уможливають візуальне, як правило, відображене в таких формулюваннях як «загальна динаміка» та «статистичний аналіз» з розмежуванням за певною науковою сферою та відповідними хронологічними рамками. За замовчуванням, розглядаються такі кількісні аналогі: в межах 10-ти, 15-ти, 20-ти, 30-ти років, що, власне, і доповнюють інформаційну картину або обрис в кількісній і хронологічній характеристиках інформаційно-документального потоку дисертаційних досліджень (в межах нашої розвідки ми застосовуємо в подальшому поняття «дисертація» або «дисертаційна робота»).

Зазначене дослідницьке питання нами розглянуто через виконання наступних завдань: стан вивчення та розроблення проблеми обдарованості в дисертаційних роботах упродовж 1991–2021 рр., встановлення кількісних показників та проведення хронологічного аналізу, відображення наявних та появу нових тенденцій у семантичному спектрі розроблюваних проблем в подальших дослідженнях.

З огляду на зазначені вище настанови, метою статті є проведення кількісного та хронологічного моніторингу дисертаційних робіт упродовж 1991–2021 рр., що відображають стан репрезентації поняття «обдарованість» і близьких до нього за семантичними ознаками понять в дисертаціях з питань освіти та

педагогіки, виявити актуальність усталених або наявність нових наукових тем в прогнозованій перспективі.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Якщо розглядати історіографічні аспекти формування бібліометричного аналізу дисертацій, найбільшу питому вагу мають бібліотекознавчі праці з актуальних питань бібліографознавства та книгознавства, із-поміж яких слід назвати публікації Л. Глазунової [2], Л. Дем'янової [4], О. Політової [11], Л. Литвинової [8], в яких проведено бібліометричний аналіз дисертацій у наукових галузях «Книгознавство», «Історичні науки», Соціальні комунікації» відповідно.

Бібліометричне дослідження дисертаційних робіт досить ґрунтовно представлено в науковому доробку знаних фахівців Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського Н. Зайченко [5], Л. Костенка [9], О. Жабіна [9].

В практичній діяльності науковців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського проведення бібліометричних досліджень стало значущою складовою наукових проєктів фундаментального та прикладного характеру, що виконуються в галузевій бібліотеці. Так, доречно згадати публікації Т. Букшиної [1], О. Годз [3], Н. Кропачевої [7], в яких на основі контент-аналізу реферативної бази даних «Україніка наукова» представлено результати бібліометричного аналізу дисертаційних робіт з питань дошкільної, початкової та середньої освіти. В рамках виконання завдань наукового дослідження «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек в розвитку педагогіки, психології та освіти» (2020–2022 рр.) важливим напрямом визначено «репрезентацію досягнень педагогічної науки через призму дисертаційних досліджень, здійснених в Україні за роки незалежності». Для виконання зазначеної теми передбачено з-поміж низки дослідницьких методів використання методів інформаційного аналізу, зокрема, бібліометричного аналізу. Так, в зазначеному контексті слід виокремити публікацію Л. Пономаренко та С. Коваленко щодо моніторингу дисертаційних досліджень зі спеціальностей 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» та 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», що торкаються питань дистанційної освіти упродовж 1991–2019 рр. [6].

Для виокремлення та встановлення основних змістових ліній статті слід окреслити основні поняття: «дисертація» та «обдарованість». Так, перше інтерпретовано в «класичній» редакції, викладеній в «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка, що розглядається в сукупності правових, організаційних та змістових ознак, а саме: «дисертація /від лат. *dessertatio* – міркування, дослідження/ – наукова праця, яка дає право на здобуття вченого ступеня кандидата або доктора наук. Захист дисертації проводиться прилюдно з широким прилученням наукових, виробничих і громадських організацій. Кандидатська дисертація повинна виявити не лише фундаментальні знання дисертанта з даної галузі знання і його здатність до самостійного наукового дослідження, але й містити в собі нові теоретичні та практичні рекомендації. Докторська дисертація повинна оригінально розв'язувати важливі наукові проблеми чи напрями науки і становити собою значний внесок у науку й практику» [10, с. 146].

Дефініцію поняття «обдарованість» сформульовано і наведено в уже згадуваному «Педагогічному словнику». «Обдарованість – сукупність психічних властивостей, що зумовлюють особливо успішне виконання тієї чи іншої діяльності... Вона складається й розвивається під впливом відповідної діяльності, в процесі виховання та навчання. У психології закріпилося вчення про два види загальної обдарованості: *інтелектуальна* і *творча* креативність. Виявлено також незалежні типи «художньої» і «практичної» обдарованості. Люди, які мають наукову обдарованість, ніби поєднують у собі риси обох типів обдарованості. Ознаками високої обдарованості є: ранній прояв здібностей, швидкий темп засвоєння знань, формування вмінь та навичок у якійсь діяльності, схильність та інтерес до неї, елементи оригінальності, творчості в діяльності, створення продуктів суспільної вартості. Раннє виявлення здібностей свідчить про наявність сприятливих природних даних для їх розвитку» [10, с. 344]. Ми навели повністю визначення основних понять, з акцентом на складових обдарованості, окресленні ступенів і рівнів її прояву, видового складу та виділенням наукової обдарованості як інтегральної ознаки наведених видів.

Для формування вибірки для проведення бібліометричного дослідження було застосовано метод контент-аналізу назв дисертаційних робіт, в яких є поняття «обдарованість» та, враховуючи дефініцію цього поняття, використано її складові: творчу (креативну) та інтелектуальну обдарованість – для розширення пошуку дисертацій із названої проблеми. Під час проведення бібліометричного аналізу враховувалися наступні чинники: в інституційних репозитаріях більшою мірою є доступ до текстів

авторефератів дисертацій, з обмеженням доступу до текстів дисертацій. В такому випадку релевантність пошуку формувалася і досягалася завдяки пошуку в Національному репозитарії академічних текстів.

Таким чином, сформовано вибірку із 95-ти дисертацій, захищених упродовж 1991–2021 рр. в закладах вищої педагогічної освіти (надалі – ЗВПО), науково-дослідних установах. Для виконання мети розвідки було згруповано дисертації, захищені в закладах вищої педагогічної освіти і університетах, де є освітні програми в галузі дошкільної, початкової, середньої освіти. Звуження в змістовому полі уможливило формування вибірки із 70-ти дисертацій, захищених упродовж досліджуваного періоду в закладах вищої педагогічної освіти і в університетах. Так, на табл. 1 наведено результати кількісного аналізу дисертаційних робіт в ЗВПО та класичних університетах України.

Таблиця 1

Кількісний розподіл дисертацій на здобуття захищених упродовж 1991–2021 рр., розміщених в інституційних репозитаріях закладів вищої педагогічної освіти

№ п/п	Назва, установи, закладу вищої освіти	Кількість дисертаційних робіт
1	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	6
2	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Волинський державний університет імені Лесі Українки)	2
3	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	1
4	Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов	3
5	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	2
6	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	1
7	ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»	4
8	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».	3
9	Житомирський державний університет імені Івана Франка	4
10	Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка	5
11	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	1
12	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	6
13	Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	1
14	Рівненський державний гуманітарний університет	1
15	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	2
16	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	3
17	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	2
18	Ужгородський національний університет	1
19	Українська інженерно-педагогічна академія	2
20	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	2
21	Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	9
22	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	1

23	Херсонський державний університет	1
24	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	5
25	Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка.	2
Усього		70

Представлені дані репрезентують двадцять п'ять закладів вищої освіти, з відповідними показниками захисту дисертацій з питань обдарованості, що дало можливість сформулювати три групи ЗВПО і університетів, які репрезентовані певною кількістю захищених робіт.

В першу групу віднесено навчальні заклади, в яких захищено близько 10-ти робіт з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти. Цю групу представлено трьома закладами – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (9 робіт), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (6), Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (6).

Другу групу становлять ЗВПО, де було захищено близько п'яти дисертацій з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової та середньої освіти. Слід назвати такі установи: Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка (5), Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (5), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (4) та Житомирський державний університет імені Івана Франка (4).

Третю групу формують вісімнадцять ЗВПО, в яких захищено від 1-ї до 3-х дисертацій з означеної проблематики.

Стосовно візуалізації загальної динаміки захищених дисертацій з проблеми «обдарованість» в галузі дошкільної, початкової, основної та вищої освіти, то необхідно зазначити наступне: перші дисертаційні роботи з'являються на вітчизняних теренах в 2000 р. (маємо на увазі саме поняття «обдарованість» в назві роботи – Н. К.). В 2006 р. – 4 праці, в 2007–2009 – три дисертації, з 2011 до 2015 рр. – сім дисертацій, і зростання кількості захисту спостерігаємо в 2014 році – 9 робіт. У 2017 році захист шести і у 2018 році знову зростання – вісім дисертацій. На рис. 1 представлено стан захисту в зазначених ланках освіти із зазначенням хронологічного аналізу стану захисту дисертацій з питань прямо (в назві) та опосередковано присвячених проблемі обдарованості.

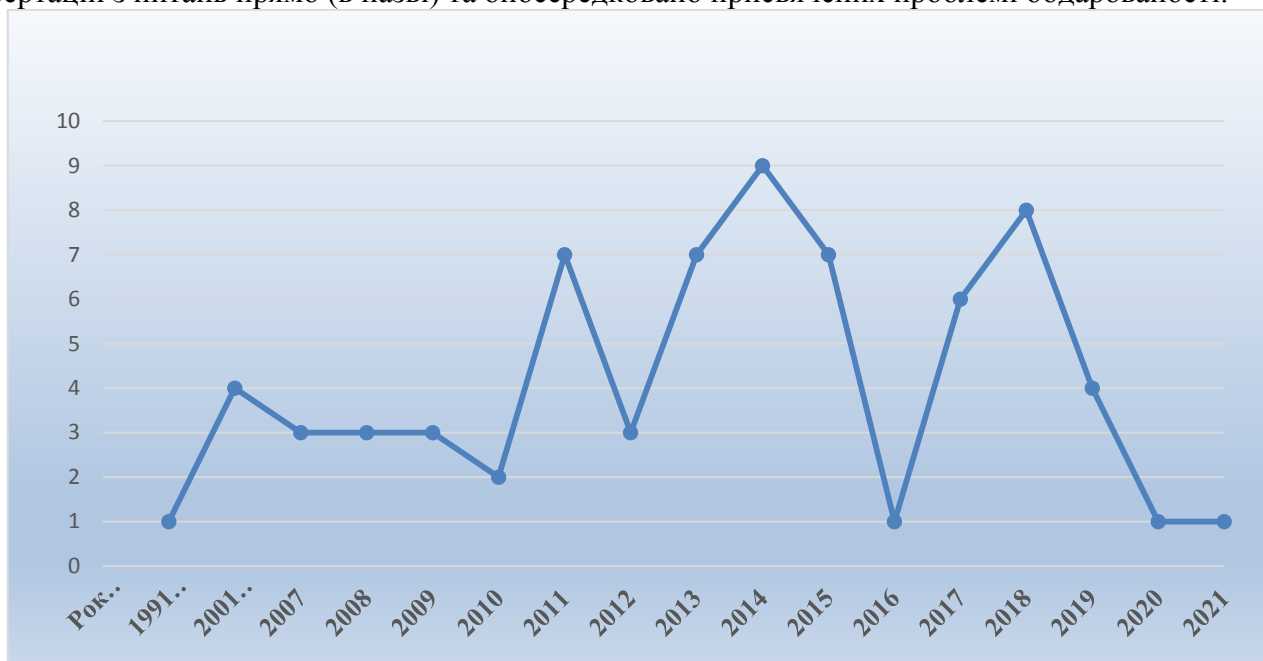

Рис. 1. Кількісні показники захищених дисертацій з проблеми «обдарованість» в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти.

Як бачимо, інформаційна картина загальної динаміки має значні періоди збільшення і значні – рівномірного процесу захисту дисертацій, що обумовлено низкою чинників різного характеру.

Висновки. З огляду на результати нашої розвідки, в якій розглянуто бібліометричні показники захисту дисертацій з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти, можемо констатувати, розуміючи певну фрагментарність дослідження, наявність таких узагальнень: по-перше, становлення загальноуніверситетських центрів досліджень з означеної проблематики; по-друге, хронологічний аналіз досить розгорнуто показав переважання історичного та джерелознавчого аспектів у тематичному спектрі досліджень, відображених в дисертаціях (1991–2000 рр.) і в осмисленні теоретичних, методологічних засад проблематики, зокрема, виокремленні та розширенні соціальних, комунікаційних, професійних та міждисциплінарних каналів дослідження проблеми на рівні викладання навчальної дисципліни, окремої особистості, майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букшина, Т. Ф. Бібліометричний аналіз наукових публікацій з питань дошкільної освіти і виховання в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» (1998–2012 рр.) / Т. Ф. Букшина // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 40, № 2. – С. 135–150. – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/967/755#.U99FiKPfDIU>. – Назва з екрана. – дата звернення: 02.08.2021.

2. Глазунова, Л. В. Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі / Л. В. Глазунова // Вісник ХДАК. – Харків, 2009. – Вип. 28. – С. 86–99.

3. Годз, О. В. Аналіз відображення наукових досліджень з проблем освіти і виховання в початковій школі в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» / О. В. Годз // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 41, № 3. – С. 248–255. – Електронні дані. – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1020#.U99NP6PfDIU>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 2.08.2021.

4. Дем'янова, Л. Статистичний аналіз випуску авторефератів дисертацій за період 1991–2005 рр. / Лідія Дем'янова // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 4. – С. 8–10.

5. Зайченко, Н. Я. Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» на протяжении 1999–2002 гг. / Н. Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – Вып. 2. – Киев, 2003. – С. 49–59.

6. Коваленко, С. Від дистанційної освіти до «освіти у смартфоні»: цифрова освіта та роль освітянських бібліотек в її розвитку / С. Коваленко, Л. Пономаренко // Вісн. Кн. палати. – 2020. – № 8. – С. 30–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2020_8_8. – Дата звернення: 02.08.2021.

7. Кропачева, Н. М. Відображення публікацій з питань загальної середньої освіти в реферативній БД «Україніка наукова» / Н. М. Кропачева // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 44, № 6. – С. 157–170. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_44_6_17. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.07.2021.

8. Литвинова Л. А. Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства (1994–2012) : дис. ... канд. гаук із соц. Ромунікацій : 27.00.03 / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 248 с.

9. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва (та ін.) ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 173 с.

10. Педагогічний словник [члени редакц. колегії І. А. Зязюн, Є. І. Коваленко, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало та ін., гол. ред. М. Д. Ярмаченко] / АПН України, Ін-т педагогіки. Київ, «Педаг.ічна думка, 2001. – 518 с.

11. Політова, О. Динаміка відображення документального потоку з вітчизняної історії у бібліографічному покажчику «Історія України» / О. Політова // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 19–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_1_13. – (Дата звернення: 01.08.2021).

Кругова Н. П.,
*Соціальний педагог,
Розумівський комунальний заклад дошкільної освіти «Казка»,
Долинської сільської ради.
Krygovay1992@gmail.ru*

ОБДАРОВАНІСТЬ ЇЇ ВИВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКА.

Обдарованість - явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Обдарованість - це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати суспільству користь. Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К.А. Гельвецій, В.П. Сфроймсон). Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф.Гальтон, Р. Стернберг). Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих.

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Існує декілька думок стосовно «Обдарованості» дітей. Перша думка це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Інша думка це те що, в наш час існує таке питання, а чи можна виділяти окремих дітей? Адже виділяючи одну дитину та називаючи її обдарованою ми тим самим пригнічуємо інших дітей у яких не все так гарно виходить і звідси виходить що вони бездарі. Так можна чи ні виділяти обдарованих дітей ще досі це питання висить у повітрі.

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, 7 чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо), легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності.

Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в творчих іграх, змагаються з іншими дітьми. Вони не уникають відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість, адже самі знають собі ціну. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей. Особлива психологічна якість обдарованих дітей – їх здатність прогнозувати можливі ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій.

Соціально-психологічний портрет обдарованої дитини.

Обдарованість дитини може проявлятися по-різному. У результаті досліджень науковцями виділено такі характерні особливості обдарованих дітей: